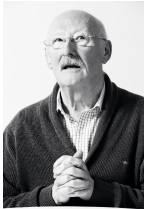

Blijf van mijn lijk

Wie bezwaar heeft tegen orgaandonatie, wordt weleens neergezet als egoïstisch. Maar **Herman De Dijn** wijst erop dat het niet evident is om zoiets sacraals als het menselijk lichaam af te staan.

HERMAN DE DIJN

Wie? Filosoof, auteur van 'Drie vormen van weten. Over ethiek, wetenschap en moraal filosofie' (Polis, 2017)

Wat? De zelfbeschikking over het eigen lichaam volstaat niet als verklaring voor de weerzin tegen organen afgeven voor donatie.

Uit de jongste column van Peter Vandermeersch (*DS 3 februari*) blijkt dat de senatoren in Nederland diep verdeeld zijn over de manier waarop orgaandonatie geregeld moet worden. Nu is er een opt-insysteem: alleen van wie als donor geregistreerd staat, kunnen bij overlijden eventueel organen afgenomen worden. De reden voor het nieuwe wetsvoorstel is duidelijk: een nijpend tekort aan organen voor transplantatie. Daardoor stierven in het verleden honderden patiënten die op de wachtlijsten stonden. De invoering van een opt-outsysteem, zoals dat in België al actief is, moet het tekort doen dalen. Maar ook in ons land heerst nog altijd een tekort aan organen voor transplantatie, alle spitsvondige regelingen ten spijt. Families blijven dikwijls weigerachtig om de afname van organen bij hun overledenen toe te staan.

De paradox is opmerkelijk. Aan de ene kant stijgt bij het grote publiek zowel de vraag naar als de aanvaarding van de transplantatiepraktijk – ook bij alle grote religies. Aan de andere kant is datzelfde publiek terughoudend als het erop aankomt na overlijden organen van familieleden vrij te geven voor transplantatie.

Hoe is dat te verklaren? Sommigen hebben het over egocentrisme, een irrationele vrees (ben je bij een hersendood wel echt dood?) of gewoon groot verdriet bij de nabestaanden. Vandermeersch biedt een andere verklaring voor de terughoudendheid. Volgens hem gaat het om een soort moreel dilemma: zelfbeschikking over het eigen lichaam tegenover orgaandonatie om het leven van anderen te redden. Tegelijk speelt ook mee dat het individu niet wil dat de overheid zijn keuze bepaalt: 'Ze moet van mijn lichaam afblijven'.

Een stock van organen

Het lichaam van de geliefde is de geliefde. Het is ethisch gesproken onaantastbaar

Is zijn verklaring de juiste? Om te beginnen kun je je afvragen of het nieuwe wetsvoorstel de zelfbeschikking echt buitenspel zet. Het wetsvoorstel oogt inderdaad als een slimme zet van de overheid om meer organen voor transplantatie te bekomen. Maar formeel gezien kan iemand zich op basis van zijn zelfbeschikkingsrecht altijd uitschrijven. Wat er achter de terughoudendheid tegenover orgaandonatie schuilgaat, lijkt me niet in termen van zelfbeschikking te verklaren. Het gaat veeleer om een aanvoelen, bij het brede publiek aanwezig, dat vandaag toch nauwelijks aandacht krijgt. Het heeft te maken met de onaantastbaarheid, of de sacraliteit van élk menselijk lichaam. Vandermeersch vermeldt het grondrecht van de onaantastbaarheid wel, maar interpreteert dat als gewoon een onderdeel van de zelfbeschikking over het éigen lichaam. Zelfs in onze door en door geseclariseerde cultuur leeft het idee van sacraliteit nog altijd sterk. Sacraal in de zin van *hors commerce*, eerbiedwaardig op zichzelf.

Het lichaam van de geliefde is de geliefde. Hoewel het wetenschappelijk gesproken een lichaam is zoals alle andere lichamen, is het ethisch gesproken onaantastbaar, niet reduceerbaar tot een stock van weefsels en organen. Die onaantastbaarheid geldt, zoals gezegd, voor elk menselijk lichaam. Ze geldt zelfs voor het dode lichaam dat beschaafde mensen over de hele wereld met eerbied behandelen. Het gaat betrokkenen daarbij niet om het ontzien van hun gevoelens (van verdriet), maar om de eerbiediging van het lichaam van de overledene zelf.

Antigone

Het gepraat over zelfbeschikking verduistert datgene waarover het hier gaat. Enerzijds is er de eis van respect voor de lichamelijke integriteit en die geldt speciaal voor de nabestaanden ten aanzien van hun doden (denk aan Antigone). Anderzijds is er de donatie van organen, die echter geen morele verplichting is, want anders kon niemand er zich moreel gesproken aan onttrekken. Een groot deel van het publiek laat die eerste eis blijkbaar primeren op donatie. Dat is hun goed recht: wie niet doneert, doet moreel helemaal niets verkeerd. En niemand heeft recht op een orgaan. Wie toch doneert, doet iets dat boven de normale ethische plicht uitstijgt. Het gaat om een gratuite, levensbestendigende gave aan een ander, meestal zelfs een onbekende ander.

Maar hoe is donatie te verzoenen met de eis van onaantastbaarheid? Ik veronderstel dat wie donatie toestaat, doorgaans tegelijk denkt dat het lichaam daarbij toch niet gedesaraliseerd wordt. Wat de onaantastbaarheid van het lichaam concreet inhoudt, kan niet eens en voorgoed bepaald worden. In eenzelfde cultuur kunnen onder invloed van veranderende (bijvoorbeeld technisch-medische) omstandigheden verschillende, zelfs tegengestelde opvattingen ontstaan over wat al dan niet verenigbaar is met de eerbied voor het menselijke lichaam.

In die hele problematiek gaat het niet om zelfbeschikking, wel om het respecteren van de waardigheid van het menselijke lichaam, tot over de dood heen. En bij sommigen ook om een zich inschakelen, via levensbestendigende orgaandonatie, in de gave die het leven is.